

MAŁE MIASTA W POLSCE I ICH SZANSE ROZWOJU WOBEC WDRAŻANIA POLITYKI SPÓJNOŚCI I REWITALIZACJI ZINTEGROWANEJ

SMALL TOWNS IN POLAND AND THEIR OPPORTUNITIES OF IMPLEMENTATION OF COHESION POLICY AND INTEGRATED REVITALIZATION

Zbigniew Władysław Paszkowski

prof. dr hab. inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Zakład Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków

STRESZCZENIE

W małych miastach w Polsce zamieszkuje 12,85% ogółu ludności. Miasta małe stanowią ważny element w policentrycznej strukturze kraju. Nowa perspektywa finansowa w ramach programu spójności UE stwarza nowe możliwości wdrożenia trwałych, pozytywnych przekształceń środowiska życia mieszkańców miast. Autor uważa, że choć biegunami wzrostu gospodarczego są duże ośrodki miejskie, inkubatorami przyszłych pokoleń i jednocześnie repozytorium wartości ciągłości kulturowej i polskiej tradycji są małe miasta. Małe miasta mogą też, w łatwiejszy sposób niż miasta duże, stać się poligonem nowej polityki spójności, zwłaszcza w zakresie polityki rewitalizacji zintegrowanej, opartej na założeniach zrównoważonego rozwoju, co stwarza im obecnie istotną szansę rozwojową.

Słowa kluczowe: małe miasto, polityka spójności, rewitalizacja, rozwój zrównoważony, urbanizacja.

ABSTRACT

Small towns are important element in the polycentric structure of Poland. The new financial perspective of the EU cohesion program creates for them new development opportunities. Small towns are incubators of future generations and a the repository of culture and traditions. They can become a testing ground for the new cohesion policy in the field and integrated revitalization policies.

Key words: cohesion policy, revitalization, small town, sustainable development, urbanization.

1. POLITYKA SPÓJNOŚCI W NOWEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ 2014–2020 [4]

23 maja 2014 r. Komisja Europejska zatwierdziła Umowę partnerstwa, najważniejszy dokument określający strategię inwestowania funduszy europejskich w nowej perspektywie. Z budżetu polityki spójności Unii Europejskiej, określonego na lata 2014–2020, Polska otrzyma 82,5 mld euro. Na tę kwotę składają się:

- ok. 76,9 mld euro dostępnych w programach operacyjnych, w tym ponad 252 mln euro na wsparcie bezrobotnej i nieuczącej się młodzieży;
- ok. 700 mln euro dostępnych w programach Europejskiej Współpracy Terytorialnej; 4,1 mld euro na projekty infrastrukturalne o znaczeniu europejskim w obszarze transportu w ramach instrumentu „Łącząc Europę”;
- ok. 473 mln euro z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD) na programy, które zapewnią żywność osobom najbardziej potrzebującym oraz odzież i inne podstawowe artykuły osobom bezdomnym i dzieciom w trudnej sytuacji materialnej;
- ok. 287 mln z zarządzanej przez KE ogólnej puli przeznaczonych na pomoc techniczną;
- ok. 71 mln euro na działania innowacyjne związane z rozwojem obszarów miejskich.

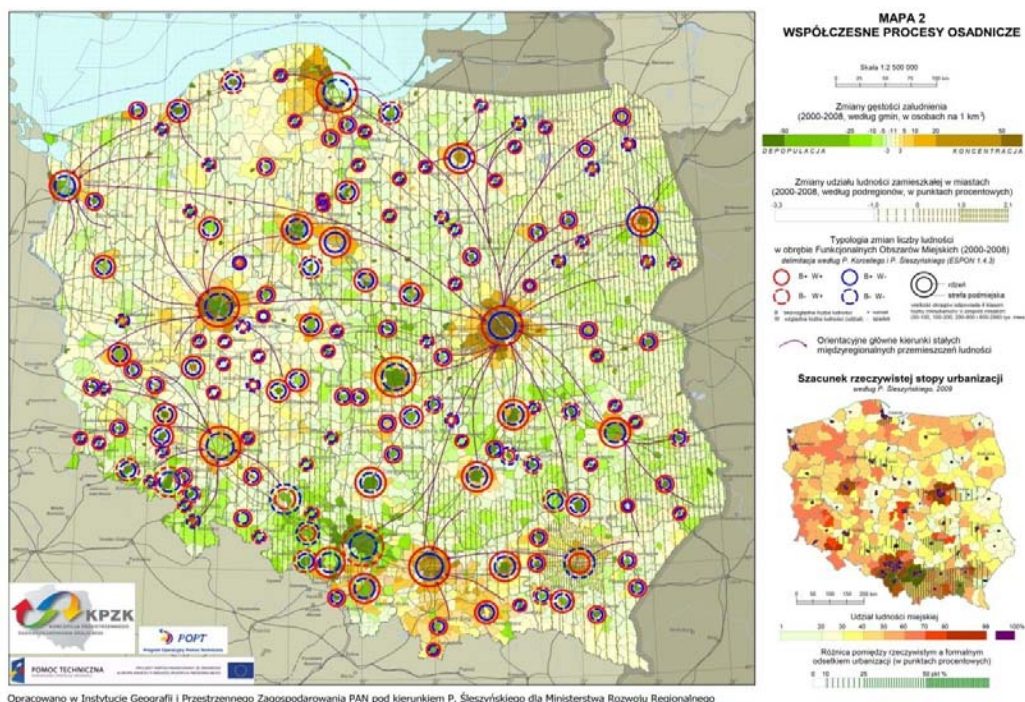
Powyższe środki finansowe będzie można zainwestować m.in. w: badania naukowe i ich komercjalizację, kluczowe połączenia drogowe (autostrady, drogi ekspresowe), rozwój przedsiębiorczości, transport przyjazny środowisku (kolej, transport publiczny), cyfryzację kraju (szerokopasmowy dostęp do Internetu, e-usługi administracji) czy włączenie społeczne i aktywizację zawodową. Największe nominalne inwestycje przewiduje się w sektorze infrastruktury transportowej (drogowej i kolejowej), a największy wzrost wydatków planowany jest na rzecz innowacyjności i wsparcia przedsiębiorców. Nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Przewidziana pula środków europejskich do wykorzystania przez samorzady województw jest znacznie większa niż dotąd. O ile w latach 2007–2013 suma wszystkich środków wdrażanych przez samorzady wynosiła ok. 25% , to obecnie wielkość ta będzie wynosiła niemal 40%. Na stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju czytamy, że:

Nowy budżet obejmuje również inwestycje w miasta. Wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym rewitalizacją społeczną), ekologicznym transportem miejskim, gospodarką niskoemisyjną. Ponadto, miasta wojewódzkie wraz z okalającymi je gminami będą realizować wspólne projekty, m.in. związane z dostępnością komunikacyjną.

Byłoby wskazane, aby samorzady małych miast wykorzystywały tę nadarżającą się szansę na uzyskanie środków na poprawę środowiska życia w miastach i trwały rozwój miejsc pracy i dostępności do edukacji i nauki.

2. MAŁE MIASTO W POLSKIEJ STRUKTURZE OSADNICZEJ

Małe miasto to pojęcie, które najczęściej określane jest wielkością statystyczną ilości mieszkańców. W badaniach nad strukturą osadniczą w Polsce rozróżnia się trzy podstawowe grupy miast w zależności od liczby mieszkańców. Są to: miasta małe, do 20 tys. mieszkańców, miasta średnie, liczące 20–100 tys. mieszkańców, i duże, powyżej 100 tys. mieszkańców. W innych regionach świata ten podział wygląda oczywiście inaczej, dlatego też przyjęty podział struktury miast na terenie Polski wg liczby mieszkańców trzeba traktować relatywnie, w odniesieniu do lokalnej, środkowoeuropejskiej struktury osadniczej. Małe miasta zamieszkuje 12,85% mieszkańców Polski, lecz fenomen małomiejowości kryje się nie w liczbach, lecz w specyfice tych miejsc i relacjach społecznych.

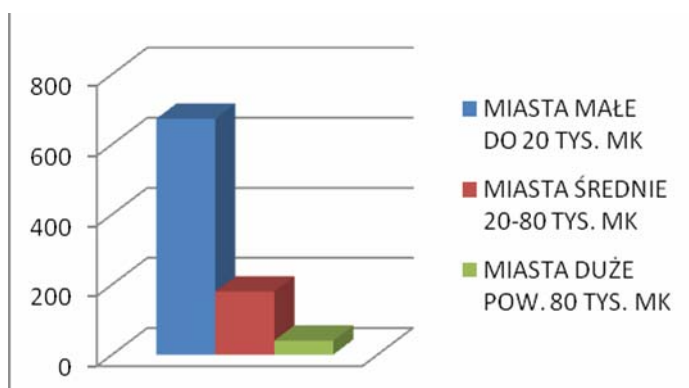

Ryc 1. Mapa współczesnych procesów osadniczych w Polsce. Oprac. w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN pod kierunkiem P. Śleszyńskiego dla MR

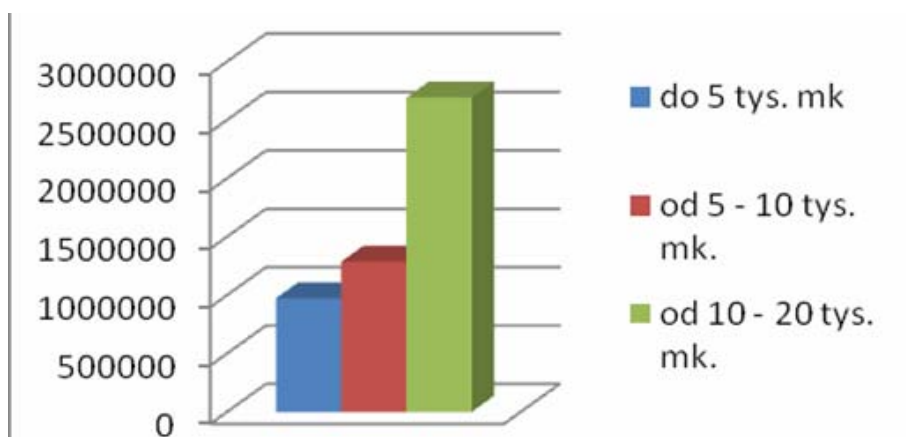
Fig. 1. Map of contemporary processes of settlement in Poland. Ed. the Institute of Geography and Spatial Sciences under the direction of P. Sleszynski for MRD

Struktura osadnictwa w Polsce ma wyraźny policentryczny charakter, a jej rozkład wskazuje, że południe Polski ma wyższy stopień urbanizacji niż regiony północne. W gospodarce przestrzennej coraz częściej mówi się o funkcjonalnych obszarach miejskich niż o miastach z uwagi na coraz ściślejsze powiązania komunikacyjne, gospodarcze, społeczne i inne. Procesy te są widoczne zwłaszcza w rejonach Dolnego i Górnego Śląska, Małopolski, a także na obszarze metropolitalnym Warszawy. Czy warto więc mówić jeszcze o małych miastach, skoro są one przeważnie elementami spójnego, kompleksowego systemu urbanizacyjnego? Wydaje się, że ma to swoje głębokie uzasadnienie wynikające z tradycji poszczególnych ośrodków i społecznej mentalności oraz silnych tendencji do identyfikacji z miejscem zamieszkania i lokalną grupą społeczną. Zjawisko to obserwować możemy w miastach dużych, gdzie wiele zasiedziały społeczności czuje większe więzi z dzielnicą niż z miastem jako całością.

Tab. 1. Podział miast w Polsce pod względem liczby mieszkańców. Oprac. własne wg [13]
Tab. 1. Distribution of Cities in Poland in terms of population. Ed. own by [13]

Małe miasta przeważają liczebnie w strukturze miast polskich. Status miasta, czyli „prawa miejskie” posiadają w Polsce 893 jednostki osadnicze. W tym miasta małe, tj. liczące do 20 tys. mieszkańców, stanowią najliczniejszą grupę – 673 jednostek. Liczba miast o wielkości średniej, czyli od 20–80 tys. mieszkańców wynosi 180, a miast dużych, liczących powyżej 80 tys. mieszkańców już tylko 40. Są to oczywiście suche dane statystyczne, które nie oddają zbyt precyzyjnie obrazu rzeczywistej struktury osadniczej, szczególnie w zakresie powiązań strukturalnych i funkcjonalnych ośrodków osadniczych (aglomeracje miejskie, międzymiasta, funkcjonalne obszary miejskie) ani ich dynamiki rozwojowej. Analizując strukturę wielkości miast, trzeba brać pod uwagę również fakt, że wśród miast małych są miasta poniżej 5 tys. mieszkańców, których „miejskość” wynika jedynie z użytkowania praw miejskich jeszcze w średniowieczu, a która dziś została utracona.

Tab. 2. Podział miast małych w Polsce, liczących do 20 tys. mieszkańców, na trzy grupy wielkości: do 5 tys. mieszkańców, w których zamieszkuje ok. 1 mln mieszkańców, 5–10 tys., w których mieszka ok. 1,3 mln, i 10–20 tys. mieszkańców, w których łącznie mieszka prawie 2,7 mln mieszkańców. Łącznie w małych miastach mieszka ok. 4,95 mln mieszkańców Polski. Opracowanie własne na podst. Rocznika Statystycznego GUS 2013

Tab. 2. Distribution of small cities in Poland below 20 thousand inhabitants in three size groups: up to 5 thousand residents, which are home to approx. 1 million inhabitants, from 5–10 thousand. where lives approx. 1.3 million and from 10–20 thousand. residents whose total population of nearly 2.7 million inhabitants. In total, lives in small towns approx. 4.95 million of Polish citizens. Own calculations based on CSO Statistical Yearbook 2013

3. ZAKRESY PROBLEMOWE

Planowanie przestrzenne

Omawiając zagadnienia rozwoju urbanistycznego, należy zdawać sobie sprawę z ich złożoności i wielowarstwowości przenikających się problemów. Tak czy inaczej, złożoność ta w mieście małym jest mniejsza niż w dużej aglomeracji – a dzięki temu małe miasto zyskuje na przejrzystości. Dla architektów i urbanistów z pewnością najistotniejsze są zagadnienia planowania przestrzennego, jako te, które wytyczają kierunki rozwoju i określają formy przyszłego kształtu miasta. Tu również planowanie urbanistyczne przebiega w mniej zawity sposób niż w miastach dużych.

Zwykło się przyjmować, że zarządzanie miastem należy do władz gminnych. Wciąż wielkim wyzwaniem dla społeczeństw miejskich jest współdziałanie w ich planowaniu – nie fikcyjny, lecz rzeczywisty, na zasadach współdziałania w tworzeniu przyszłości, poznawania możliwości i kreowania kierunków rozwojowych. Budżet obywatelski jest zaledwie preludeum tej współpracy. Planowanie z natury rzeczy, poprzez konieczność godzenia w ramach jednego obszaru wielu wizji, idei i pomysłów na miasto, ma charakter integrujący, ale też zawiera szereg kompromisów i ustępstw. Umiejętność znalezienia tych właściwych rozwiązań, uczenie się na błędach i ich poprawianie stanowią naukę dla wszyst-

kich. Planowanie w gminie nie może odbywać się bez uwzględnienia otoczenia, regionu, planów ponadregionalnych i transgranicznych. Zwłaszcza w sytuacji nadchodzących zmian w systemie planowania przestrzennego, jakie wynikną z mocy kodeksu urbanistyczno-budowlanego, będącego obecnie w przygotowaniu, współpraca mieszkańców gmin z projektantami i władzami gminnymi wydaje się nieodzowna.

Równie ważnym zagadnieniem jest konieczność współpracy międzygminnej, łączenia starań i programów poszczególnych miast i gmin w kompleksowe projekty tematyczne (jak np. trasy turystyczne, lokalna infrastruktura komunikacyjna i medialna, szlaki i ścieżki tematyczne, usługi o zasięgu ponadgminnym), jak również wplecenie programów lokalnych w ogólną strategię rozwoju regionów i ich endogenicznych wartości i priorytetów (wielostopniowość planowania przestrzenno-gospodarczego).

Ryc. 2,3,4. Miasteczko Stary Sącz w południowej Małopolsce – po gruntownej przebudowie odzyskało swój specyficzny klimat i charakter. Plan centralnej części miasta nawiązuje już samą formą do historycznego rodowodu miejscowości. Domy podcieniowe nadają specyficzny klimat regularnie wytyczonemu średniowiecznemu rynkowi miejskiemu, stanowiącemu wizytówkę i główną przestrzeń publiczną miasta. Fot. autor

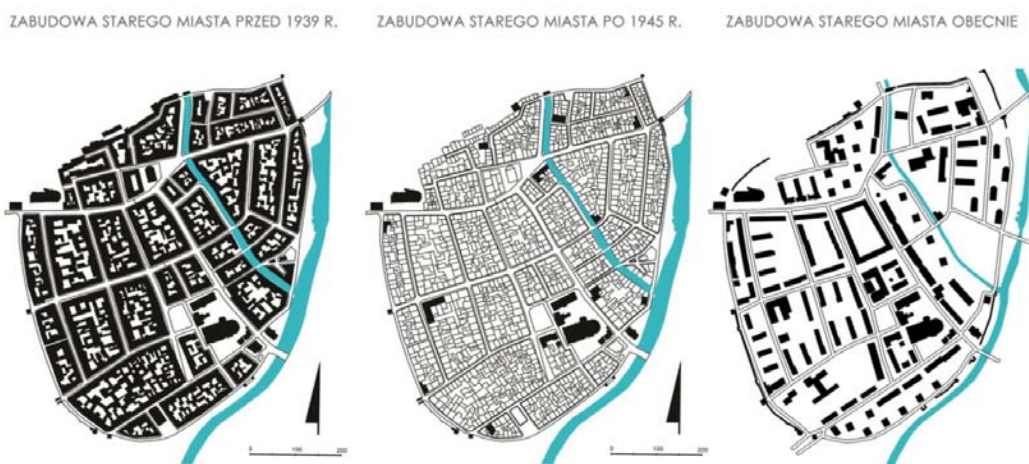
Fig. 2,3,4. The town of Stary Sącz in Southern Little Poland – after a reconstruction regained its unique atmosphere and character. Plan of the central part of the city already refers by its layout to the historical pedigree of the village. Arcaded houses give specific climate to regularly shaped medieval urban market, acting as the main public space of the city. Fig. author

Ochrona dziedzictwa

Podstawowa struktura osadnicza na terenach Polski wykrystalizowała się w średniowieczu. Wszystkie miasta, duże i małe, mają swoją historię, swoje lokalne świętości i arcydzieła. Mieszkańcy są na ogół dumni z przeszłości swego miasta i chętnie się tą dumą dzielą. Nowe wyzwanie stanowi jeszcze szersze upowszechnienie wiedzy o historii miast, zwłaszcza zamieszkałych głównie przez ludność napływową po II wojnie światowej, kształtowanie świadomości wartości dziedzictwa i konieczności jego ochrony. Zapoznanie się z zasobami dziedzictwa materialnego i niematerialnego powinno stanowić przedmiot zainteresowania mieszkańców już w szkole podstawowej. Dzięki temu możliwe

będzie budowanie tożsamości miejskiej i wspólnotowości opartej na wspólnocie dziedzictwa i wiedzy z tym związanej. Identyfikacja wartości lokalnych i ich ochrona przez samych mieszkańców, a nie narzucona arbitralnie przez władze konserwatorskie, stanie się podstawą do dumy, a nie środkiem represji, jak niektórzy mogą odczuwać rolę konserwatora zabytków. Niezbędna w tym zakresie jest edukacja od najwcześniejszych lat i pozytywne wzorce oraz wykazanie, jakie korzyści wiążą się z zachowaniem i pielęgnowaniem lokalnych wartości.

Ryc. 5. Plan obszaru Starego Miasta w Chojnie. Schematy planu obszaru miasta średniowiecznego Chojna w woj. zachodniopomorskim ukazują trzy fazy miasta: miasta zwarteo, o ścisłej zabudowie, jaka istniała do czasu przejścia przez miasto frontu wschodniego pod koniec II wojny światowej, miasta zburzonego wg stanu, jaki zastały władze polskie po r. 1945, miasta współczesnego o częściowo odbudowanej strukturze. Oprac. WBiA ZUT w Szczecinie

Fig. 5. Plan of the Old Town area in Chojna. Plan schemes of Chojna medieval city area in the province of West Pomeranian town show three phases: a compact city, with dense buildings as existed before passing through the city at the end of the Eastern Front of World War II, the city destroyed by the state in which was found by the Polish authorities after 1945, the modern city of partially rebuilt structure. Ed. WBiA ZUT in Szczecin

Duża liczba małych miast wciąż jeszcze znajduje się w fazie odbudowy swojej struktury i tożsamości społecznej. Dotyczy to zwłaszcza miast położonych na ziemiach zachodnich i północnych. Warto, by wraz ze środkami na odbudowę miast starać się wzmacniać lokalne więzi społeczne lokalnej ludności z ich miejscem zamieszkania i przez edukację, instruktaż i współdziałanie wciągać do budowania wspólnej lokalnej społeczności ukierunkowanej na podejmowanie inicjatyw w duchu rozwoju zrównoważonego.

Rozwój zrównoważony małych miast

Zrównoważony rozwój jest pojęciem, które znalazło swoje miejsce w art. 5 konstytucji RP, w formie nakazu konstytucyjnego. W ustawie *prawo ochrony środowiska*¹ zdefiniowano zrównoważony rozwój jako:

taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

¹ Ustawa w wersji ujednoczonej [25].

Ryc. 6. Stare miasto w Trzebiatowie – widok Rynku i wieży gotyckiego kościoła parafialnego. Źródło: fot. autora

Fig. 6. Old Town in Trzebiatow – view of the Market Square and the gothic tower of the parish church. Source: The author

W dzisiejszym świecie ponad 50% ludności żyje na obszarach zurbanizowanych, które choć łącznie zajmują tylko 2% powierzchni Ziemi, są konsumentami 75% wytwarzanej energii oraz ponad 40% masy produkowanych wyrobów. Ochrona środowiska w kontekście rozwoju obszarów zurbanizowanych stanowi zagadnienie kluczowe, gdyż miasta są emitentem 80% gazów cieplarnianych produkowanych na Ziemi. Polityka spójności UE zwraca szczególną uwagę na współzależność ekosystemów i konieczność równoważenia działań zmierzających do redukcji zanieczyszczeń, szkodliwych emisji. Wspiera finansowo programy zmierzające do uzyskania celów proekologicznych, ochronnych, ale też innowacyjnych, ograniczających szkodliwy wpływ antropopresji na środowisko naturalne.

Poszukiwanie racjonalności w rozwoju miast staje się więc koniecznością. Zrównoważony rozwój, ekorozwój² jest rozwiązaniem, które umożliwia realizację założonych celów określonych w definicji pojęcia.

Mimo że o ekologii, o poszanowaniu środowiska, o zrównoważonym rozwoju mówi i pisze się dość dużo, nie przekłada się to zbyt często na codzienne działania w domu, w pracy, w mieście. Czy systemy miejskie i budynki, w których mieszkamy i pracujemy pozwalają na oszczędne gospodarowanie ciepłem, energią i wodą, segregacją odpadów oraz generowanie energii z odnawialnych źródeł? Czy przeciwdziałamy dewastacji krajobrazu, antropopresji na tereny krajobrazu naturalnego, niszczeniu zasobów zieleni, zatruciu środowiska naturalnego? Na tym polu czeka nas jeszcze wiele wyzwań. Są one trudne, bo wymagają wiedzy, wyrobienia sobie nowych nawyków, dyscypliny wewnętrznej, a także wsparcia systemowego ze strony samorządów i państwa – w zakresie edukacyjnym, popularyzatorskim, organizacyjnym, prawnym oraz ekonomicznym.

Kompleksowy charakter zagadnienia zrównoważonego rozwoju został przedstawiony na schemacie poniżej. Jak widać, zagadnienie to dotyczy wielu aspektów życia codziennego. Kompleksowość zagadnienia nie ułatwia jego wdrożenia i stanowi dla wszystkich nieustające wyzwanie.

² Ekorozwój to rozwój społeczno-gospodarczy oparty na kryteriach ekologicznych. Rozwój gospodarczy oparty na eksploatacji zasobów odnawialnych (energia słoneczna, wiatr, rośliny uprawne, zwierzęta hodowlane itp.). Nie powoduje szkód w środowisku, uwzględnia uwarunkowania przyrodnicze i chroni podstawowe procesy ekologiczne. Celem ekorozwoju jest dążenie do zachowania równowagi ekologicznej w ekosystemach przy jednoczesnym zapewnieniu dobrobytu obecnym i przyszłym pokoleniom. Dotyczy to zapewnienia określonej jakości środowiska, zapewnienia pożądanego stanu jakości zdrowia społeczeństwa, racjonalizacji gospodarowania zasobami naturalnymi, podejmowania proekologicznych kierunków rozwoju [26].

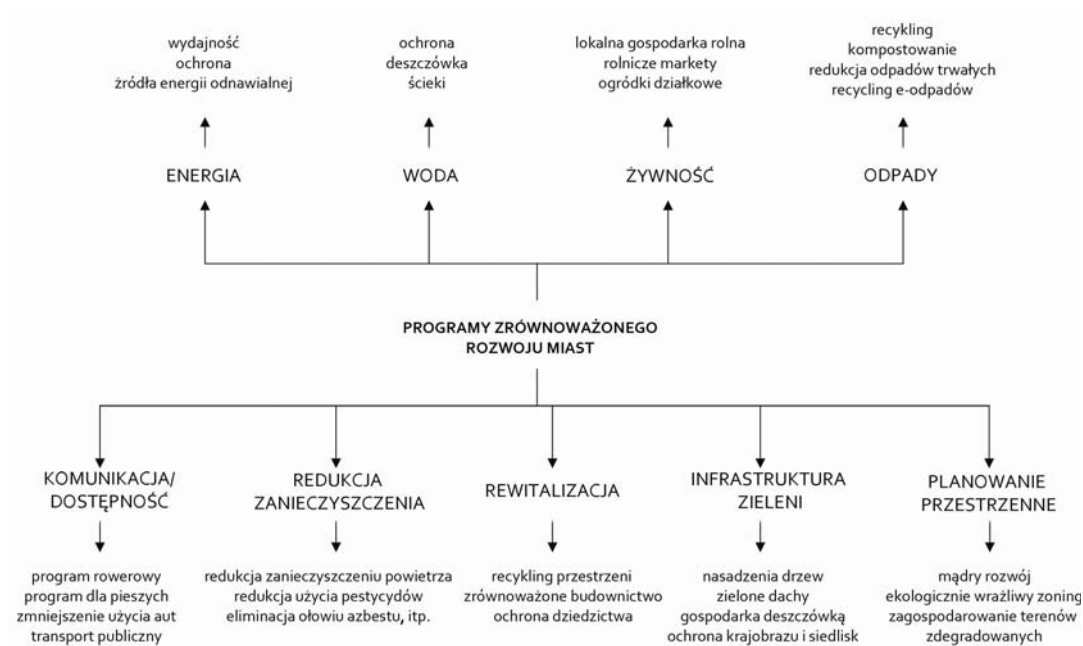
Ale znów: z pewnością małe miasto jest bardziej podatne na zastosowanie innowacyjnych, proekologicznych rozwiązań w tym zakresie niż większe złożone struktury obszarów metropolitalnych.

Zachodzi pilna potrzeba edukowania samorządów i mieszkańców miast, zarówno małych, jak i większych, o koniecznościach dostosowywania przyzwyczajęń, nawyków życiowych i gospodarczych do filozofii zrównoważonego rozwoju. Edukacja jest również jednym z priorytetów programowych nowej perspektywy finansowej UE w ramach programu spójności.

Obecnie istnieją różne możliwości korzystania z programów rozwojowych, ukierunkowanych na rozwój zrównoważony, ekorozwój, dotyczących w szczególności takich zagadnień, jak:

- energia (w zakresie jej wytwarzania i oszczędzania),
- gospodarka wodna i ściekowa,
- produkcja żywności,
- gospodarka odpadami,
- dostępność komunikacyjna,
- redukcja zanieczyszczeń,
- rewitalizacja obszarów kryzysowych,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, naturalnego i krajobrazu,
- planowanie przestrzenne.

Skorzystanie z istniejących możliwości finansowych jest szansą na poprawę jakości życia w miastach, zwłaszcza w miastach małych, gdzie uzyskane efekty mogą mieć znaczący i trwały charakter. Korzystanie z tych programów spójności jest też obowiązkiem obywatelskim, tak w każdym razie należałoby to rozumieć.

Ryc. 7. Schemat współzależności różnych programów związanych ze zrównoważonym rozwojem miast. Oprac. N. Paszkowska

Fig. 7. Scheme of the interdependence of various programs related to sustainable urban development. Ed. N. Paszkowska

Ryc. 8. Widok Trzebiatowa (Pomorze Zachodnie) z lotu ptaka. Fot. [http://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w_\(gmina\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w_(gmina))
 Fig. 8. View Trzebiatowa (West Pomerania) from the air. Photo [http://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w_\(gmina\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w_(gmina))

Rewitalizacja zintegrowana

Pojęcie rewitalizacji, zagubione gdzieś pomiędzy różnymi słowami na „re-”, nabiera dziś szczególnego znaczenia. Rewitalizacja zintegrowana jest odbiciem złożoności zrównoważonego rozwoju. Reprezentuje bowiem filozofię postępowania, przewyciężenia stanu degradacji i przestrzennego chaosu miast, sposobu działania w dobie zmian klimatycznych, depopulacji i kryzysów ekonomicznych. Jednocześnie stanowi oś zintegrowanej, kompleksowej polityki miejskiej, uwzględniającej, poza komponentem gospodarczym i fizycznym miasta, niezwykle istotny komponent społeczny.

Rewitalizacja to proces wysoce uspołeczniony:

*Wszelkie zmiany dokonywane na obszarach rewitalizacji muszą być bezwzględnie konsultowane ze społecznością lokalną. W procesie konsultacji społecznych nieocenioną rolę pełni tzw. mediator, którego rolą jest pośredniczenie w kontaktach między miastem a społecznością lokalną. Niezmiernie ważna w tej kwestii jest umiejętność prowadzenia konstruktywnych negocjacji z mieszkańcami obszaru objętego rewitalizacją. Społeczny wymiar rewitalizacji, będący gwarantem jej sukcesu, nazywamy **partycypacją społeczną** [23].*

W Narodowym Programie Rewitalizacji, który ma zostać wdrożony w r. 2015 [19], **rewitalizacja** definiowana jest jako: *wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez przedsięwzięcia całościowe (integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone we współpracy z lokalną społecznością, w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez określenie i realizację programów rewitalizacji.*

W tym kontekście rewitalizacją nie jest realizacja wybranych zadań statutowych gminy np. z obszaru infrastruktury, remontów czy termorenowacji. Ma ona znaczenie szersze, innowacyjne, gdyż musi w sobie łączyć cele przestrzenne, ekonomiczne, w zakresie ochrony dziedzictwa, środowiska i być ukierunkowana na realizację celów społecznych. Jednocześnie narzuca się pewne rygory dla wdrażanych programów rewitalizacji jako procesów naprawczych obszarów zdegradowanych. Rewitalizacja w rozumieniu aktualnym powinna:

- mieć charakter zintegrowany (łączyć różne sektory działania gminy);

- być kompleksowa (obejmować wszystkie zagadnienia problemowe określonego obszaru) aktywizować społeczność lokalną (być wykonywana przy istotnym udziale społeczeństwa, którego dotyczy);
- współdziałać w zwalczaniu bezrobocia (mieć na celu w sposób trwały obniżenie lokalnego wskaźnika bezrobocia);
- integrować działania różnych podmiotów gospodarczych, społecznych i publicznych,
- wspomagać działania prospołeczne, być prowadzona w ścisłej współpracy ze społecznością lokalną;
- koncentrować działania na określonym, wybranym obszarze kryzysowym miasta.

Małe miasta mogą stać się doskonałym miejscem do realizacji założeń rewitalizacji z uwagi na ich niewielki obszarowo i ludnościowo rozmiar i najczęściej duże istniejące potrzeby w zakresie poprawy jakości środowiska miejskiego. Wiele miast podejmowało już zadania wyremontowania kamienic śródmiejskich, rynków, przestrzeni publicznych. Dziś zadania samorządów gminnych ulegają wyraźnemu poszerzeniu. Rewitalizacja, jako zadanie kompleksowe, wymaga zmian w wielu sektorach i zapewnienia trwałości osiągniętych rezultatów.

Szczególnym niedocenianym komponentem rewitalizacji jest komponent społeczny. Miernikiem powodzenia rewitalizacji będzie więc zwiększenie ilości miejsc pracy, redukcja wskaźnika bezrobocia, zwiększenie identyfikacji z miastem wyrażone zmniejszeniem salda migracji z miasta itd.

Twarde, liczbowe wskaźniki pozytywnych zmian w miastach stanowią mierzalny wymiar powodzenia przeprowadzonego procesu rewitalizacji.

4. SZANSE ROZWOJU

Jakie szanse rozwoju w tym kontekście stoją przed małymi miastami? W jakim zakresie szanse te są większe niż miast dużych i metropolitalnych?

Na pierwszy plan wysuwa się niewyeksplotowana atrakcyjność zasobów dziedzictwa kulturowego, naturalnego oraz krajobrazu.

Atrakcyjne są również zasoby ludzkie, charakteryzujące się niższymi kosztami pracy i najczęściej brakiem konkurencyjności na rynku pracy. Dla inwestorów zachętę stanowią niższe koszty pozyskania terenów inwestycyjnych i większa dostępność terenów rozwojowych. Konkurencyjny wobec większych ośrodków miejskich jest również małomiejski model życia [1], nieco zbliżony do idei *slow city*, która zresztą została zasymilowana i sformalizowana w wielu polskich miastach³. Miasto małe jest miastem „krótkich dróg”, gdzie wszelkie sprawy można załatwiać w promieniu dostępności pieszej. W kategorii społecznej tradycyjny, w większości przypadków, model rodziny i mniejsza atomizacja powoduje, że więzi społeczne są silniejsze, co ułatwia współzycie społeczne i osadzenie w lokalnym środowisku (integracja społeczna). Małe miasta charakteryzują się również niższymi kosztami życia (najem lokali, koszty utrzymania), niższym stopniem zanieczyszczeń środowiska. Być może decydująca może stać się moda na życie w małym mieście. Idee małomiejskości stały się zaczynem szerokiego ruchu urbanistycznego w Stanach Zjednoczonych – nowego urbanizmu.

Metodologiczne, fachowe podejście do implementacji założeń rewitalizacji zintegrowanej, uwzględniającej zagadnienia rozwoju infrastruktury społecznej i funkcjonalno-przestrzennej miasta stworzy podstawy zrównoważonego, a co jeszcze ważniejsze – trwałego rozwoju miasta.

³ W roku 2005 na zamku w Reszlu podpisano list intencyjny związany z utworzeniem krajowej sieci miast Cittaslow w Polsce, dołączając do Międzynarodowej Sieci Miast Cittaslow, wg.[24]

5. WARTOŚĆ KULTUROWA DZIEDZICTWA HISTORYCZNEGO NA OBSZARACH MAŁYCH MIAST

Małe miasta stanowią repozytorium dziedzictwa materialnego i tradycji, często niezbyt znane powszechnie. Dziedzictwo kultury i tradycji stanowi wartości o znaczeniu narodowym, ponadnarodowym i historycznym, ważnym dla tożsamości narodowej. Są to jednocześnie wartości lokalne, walory miasteczka, jego „lokalne skarby”. Nie można im odmówić określonej wartości komercyjnej przekładającej się na wielkość potencjału turystycznego. Ten potencjał musi być w odpowiedni sposób obsłużony i zagospodarowany, aby mógł przynieść spodziewane efekty. Stąd konieczne są inwestycje w nowoczesne formy marketingu, informacji o miejscowości, inwestycje w bazę hotelową, gastronomiczną, usługową i renowację obszarów staromiejskich miast wraz z ich krajobrazowym otoczeniem i obszarami rekreacyjnymi. Większość małych miast wykorzystwała już znaczne środki na poprawę swego wizerunku, przebudowę przestrzeni publicznych rynków, ulic głównych, budowę obwodnic, siedzib gminnych i szkół. Miasta małe w 2014 r. wyglądają znacznie lepiej niż przed 10 czy 20 laty. Czy jednak zmiany fizjonomii miast nie były zbyt powierzchowne, a środki unijne 2007–2013 przeznaczone na rewitalizację miast zostały właściwie wykorzystane? Z pewnością ocena taka wymaga odrębnych opracowań badawczych.

Ryc. 9. Widok miejscowości Mrzeżyno położonego nad linią brzegową Morza Bałtyckiego, u ujścia rzeki Regi. Regulację ujścia Regi i falochron wybudowano w 2007 r. W oddali jezioro Resko i miejscowość Dźwirzyno. Fot. [27]

Fig. 9. View of the town of Mrzeżyno located on the coastal line of the Baltic Sea at the mouth of the river Rega. Regulation of the mouth of the Rega and the breakwater was built in about 2007. In the distance, Resko Lake and the town of Dźwirzyno. Fig. [27]

Niezwykłą wartością cenioną przez turystykę jest powiązanie wartości kulturowych z krajobrazem i topografią. Najlepszym przykładem są panoramy miast w widokach bliskich i dalekich, podziwiane z punktów lub wież widokowych, obecne na pocztówkach i pozostające w pamięci jako harmonijne przestrzenie, do których chętnie wracamy.

Utrzymanie wartościowego krajobrazu miejskiego wymaga określenia wartości dziedzictwa i krajobrazu, a także zachowania dyscypliny kompozycyjnej w planowaniu urbanistycznym. Może to wiązać się z koniecznością wyrzeczeń związanych z odmową lokalizacji inwestycji niewłaściwych pod względem kompozycyjnym i krajobrazowym itp. W okresie wieloletnim może to jednak przynieść korzyści dla miasta.

Dziedzictwo historyczne, szczególnie dla określonych miejsc, stanowi swoisty „kod identyfikacyjny miejsca”, kreuje tożsamość miasta, zapisuje w pamięci jego wyjątkowy obraz. Warto o tym pamiętać i troszczyć się o te znaki szczególne miejsc i miast, nawet jeśli nie są znaczącymi elementami dziedzictwa.

Wartości kulturowe dziedzictwa materialnego, niematerialnego, ich unikalność, niepowtarzalność, piękno stanowią podstawę do budowania programów turystyki kulturowej, kwalifikowanej, stanowią szansę podniesienia jakości życia mieszkańców małych miast (i nie tylko).

Istniejące w małych miastach nieodkryte wartości dziedzictwa stwarzają w okresie perspektywy finansowej 2014–2020 szansę na uzyskanie dofinansowania interesujących projektów w duchu realizacji polityki spójności Unii Europejskiej.

6. POLITYKA ROZWOJU MAŁYCH MIAST

Polityka rozwoju małych miast powinna opierać się na paradygmacie rozwoju zrównoważonego. Środki przeznaczone przez samorządy województw na rozwój regionalny powinny zmierzać do policentrycznego zrównoważenia i wzmocnienia rozwoju miast małych jako istotnych ośrodków w regionie. Samorządy lokalne powinny być otwarte na nowe inicjatywy i inwestycje i je wspierać pod względem organizacyjnym. Na poziomie lokalnym należy dać zielone światło inicjatywom mieszkańców.[3]

Dystrybucja finansowych środków rozwojowych powinna zmierzać w kierunku:

- Wzmacniania funkcji związanych z przedsiębiorczością i gospodarczym rozwojem lokalnym.
- Poprawy komunikacji regionalnej między ośrodkami miejskimi w celu wzmocnienia efektu synergii.
- Poprawy jakości przestrzeni miejskiej, rewitalizacji terenów zdegradowanych.
- Usprawnienia funkcjonowania lokalnych struktur gospodarczych.
- Uspołeczniania i wspierania inicjatyw lokalnych (*bottom-up*).

Miasta małe można sklasyfikować w trzy grupy miast, w zależności od ich stopnia integracji lokalnej i potencjału rozwojowego:

A. Miasta zintegrowane lokalnie o charakterze rozwojowym. Celem polityki w tych miastach powinno być wzmocnienie ich konkurencyjności i potencjału.

B. Miasta słabo zintegrowane lokalnie o potencjale rozwojowym. W tych miastach polityka miejska powinna zmierzać do wzmocnienia walorów lokalnego środowiska.

C. Miasta słabo zintegrowane lokalnie niewykorzystujące możliwości rozwojowych. W tych miastach polityka miejska powinna służyć wzmocnieniu potencjału zmian i pobudzaniu aktywności lokalnej.

Polityka rozwoju w odniesieniu do małych miast powinna być zróżnicowana w zależności od potrzeb wynikających z aktualnego statusu i stopnia rozwoju ośrodka miejskiego w zakresie integracji lokalnej i potencjału rozwojowego.

7. REKOMENDACJE ZWIĄZANE Z REWITALIZACJĄ MAŁYCH MIAST

Efekty rewitalizacji można mierzyć za pomocą odpowiednio dobranych mierników⁴. Mogą nimi być dane statystyczne, które wskazują, czy zakładane cele zostały poprzez realizację poszczególnych projektów zrealizowane oraz, na ile ta realizacja ma charakter zmieniający jakość przestrzeni miasta i życia w mieście w sposób trwały.

Wobec nowej perspektywy finansowej UE 2014–2020 można zaproponować pewne rekomendacje związane z rewitalizacją małych miast. Rekomendacje te można ująć w dwóch podstawowych pakietach: przestrzennym i społeczno-gospodarczym.

⁴ [20] a także: *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS Urząd Statystyczny w Katowicach, 2011 [21]

Rekomendacje – pakiet przestrzenny

- Poprawa wizerunku miasta (nawierzchnie dróg, chodników, zieleńce, elewacje budynków, parki) przy zachowaniu lokalnej tożsamości.
- Powrót do struktur historycznych (odbudowa historycznych struktur przestrzeni miejskiej, zwarta zabudowa).
- Uwypuklanie walorów krajobrazowych i kulturowych miasta (uporządkowanie zieleni, nowe nasadzenia, przecinki widokowe, punkty widokowe).
- Uwypuklanie walorów kulturowych miasta (renowacja, konserwacja obiektów zabytkowych, budowanie historii miasta, informacja wirtualna i lokalna, wielojęzyczna, rozwój instytucji kultury, wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych).
- Rozwój turystyki kulturalnej i alternatywnej (rozwój informacji o mieście i wydarzeniach, inwestycje w bazę hotelową, gastronomiczną i usługową, budowa szlaków tematycznych, uporządkowanie przestrzeni zdegradowanej, udostępnienie walorów krajobrazowych).
- Dbłość o przestrzeń i środowisko – jako powrót obyczaju (akcje edukacyjne w szkołach, porządkowania terenu, konkursy, nagrody za dobrą przestrzeń, informacje, aktywizacja lokalnych społeczności).
- Kreowanie nowej architektury dostosowanej do kontekstu zabudowy istniejącej.

Rekomendacje – pakiet społeczno-gospodarczy

- Motywowanie mieszkańców do zwiększonej aktywności gospodarczej (udogodnienia dla zakładających nowe podmioty gospodarcze, dofinansowanie start-up-ów).
- Podejmowanie i promocja inicjatyw lokalnych (tworzenie funduszy wspierania przedsiębiorczości lokalnej).
- Aktywizacja społeczno-polityczna i gospodarcza (współpraca samorządu z organizacjami NGO, wspieranie inicjatyw lokalnych, wspieranie przedsiębiorczości);
- Kreowanie nowych miejsc pracy (zachęty dla inwestorów zewnętrznych, wspieranie inicjatyw lokalnych, innowacyjności).

8. PODSUMOWANIE

Małe ośrodki miejskie stoją przed kolejną szansą na poprawę swojego wizerunku i tworzenie przyjaznych, konkurencyjnych wobec miast metropolitalnych form zamieszkiwania, a także nowych miejsc pracy i atrakcyjnych form wypoczynku. Stanowiąc alternatywę wobec zatłoczonych miast i pustoszejących wsi, małe miast stoją przed szansą rozwojową (w duchu *slow city* lub nowego urbanizmu). Szanse te zwiększa możliwość uzyskania dedykowanych dofinansowań z puli funduszy spójności Unii Europejskiej.

Polskie małe miasta mają szansę stać się perełkami systemu policentrycznego w Polsce, inkubatorami przedsiębiorczości oraz miejscami wypoczynku i turystyki kulturalnej. O tym, czy tak się stanie, zadecyduje mądrość władz samorządowych w wojewódzkich i lokalnych samorządach gminnych. Na mądrość tę wszyscy liczą.

SMALL TOWNS IN POLAND AND THEIR DEVELOPMENT OPPORTUNITIES BY THE IMPLEMENTATION OF THE COHESION POLICY AND INTEGRATED REVITALIZATION

1. COHESION POLICY IN THE NEW FINANCIAL PERSPECTIVE 2014–2020

The European Commission approved on May 23, 2014 the Partnership Agreement, the most important document setting out the strategy for the European Funds in a new per-

spective. From the budget of the European Union's cohesion policy as set out in the years 2014–2020, Poland will receive 82.5 billion. This amount includes:

- approx. 76.9 billion available in the operational programs, including more than 252 million to support the unemployed and youth learning;
- approx. 700 million euro in the European Territorial Cooperation programs;
- 4.1 billion for infrastructure projects of European interest in the field of transport under the Program "Connecting Europe";
- approx. 473 million from the European Fund for Assistance Most Needy (FEAD) for programs that provide food for those most in need of clothing and other essential items for the homeless and children in difficult circumstances;
- approx. 287 million managed by the European Commission of the total envelope for technical assistance;
- approximately 71 million for innovative activities related to the development of urban areas.

These funds will be invested in: research and its commercialization, the key road connections (motorways, expressways), entrepreneurship, environmentally friendly transport (rail, public transport), digitization of the country (broadband Internet access, administration's e-services), social inclusion and professional activity.

The largest investments are expected to transport infrastructure (road and rail), and the biggest increase in spending is planned for innovation and support entrepreneurs. It will be continued to fund investments in environmental protection and energy, among others, also projects in the field of culture, employment, education and combating social exclusion.

European funds provided for the pool to be used by regional governments is much greater than before. While in 2007–2013, the sum of all the measures implemented by local governments amounted to approx. 25 per cent., now the size will amount to nearly 40 percent.

On the website of the Ministry of Infrastructure and Development states that:

The new budget also includes investments in the city. Support for projects relate to the comprehensive revitalization (including social revitalization), ecological urban transport, low-carbon economy. In addition, the provincial capitals and municipalities with surrounding settlements it will carry out joint projects, including associated with the availability of communication.

It would be advisable to local small towns, to seize the advantage of this chance to get resources in order to improve the living, create sustainable jobs and improve access to education and science.

2. SMALL TOWNS IN THE POLISH SETTLEMENT STRUCTURE

The small town is a term that is most commonly referred to a statistical number of inhabitants. In a study on the structure of settlement in Poland there are three main groups of cities depending on the number of inhabitants. These are the small towns up to 20 thousand residents, the city average of 20–100 thousand residents and large, over 100 thousand residents. In other regions of the world, of course, this division may look differently. Small towns are inhabited by 12.85% of the Polish population, but small town phenomenon lies not in numbers but in the specifics of these places and social relations.

Settlement structure in Poland has a clear polycentric character, and its distribution shows that the Polish southern regions have a higher degree of urbanization than the northern regions. The spatial economy science more and more talks about the Functional Urban Areas than cities, because of the increasingly closer communication, economic, social and others links between the towns. These processes are visible especially in the regions of Lower and Upper Silesia, Małopolska and the Warsaw metropolitan area. Is it

worth even talking about small towns, since they are usually elements of a coherent, comprehensive system of urban development? It seems that it has its deep reasoning arising from the traditions of the particular inhabited districts, and social mentality as well as strong tendency to identify with the place of residence and the local social group. We can observe this phenomenon in large cities, where many local communities of a district feel more ties than in relation to the city as a whole.

Small towns predominate numerically in the structure of Polish cities. City status, or "civic rights" have in Poland 893 settlement units. The small cities, of up to 20 thousand inhabitants, are constituting the largest group of cities – 673 units. The number of cities the middle size, from 20–80 thousand of population is 180, and the number of large cities, with more than 80 thousand residents counts only 40. These are, of course, „dry” statistics, which do not reflect the actual image of the Polish settlement structure too precisely, particularly in the structural and functional relationships of settlement centers (conurbations, urban areas beyond city borders, functional urban areas) and its development dynamics. Analyzing the structure of the size of cities one have to take into account the fact that among the small towns you can find towns with less than 5 thousand inhabitants, which "urban character" arises only from obtaining municipal rights in the Middle Ages, and which today has been lost.

3. RANGE OF PROBLEMS

Urban Planning

Discussing the issues of urban development, one should be aware of the complexity of the issues and multi-layered character of interrelated problems. Anyway, this complexity in small towns remains smaller than in large agglomerations – and thereby a small town is gaining on transparency. The most important issues of planning for architects and urban planners are certainly those features, which determine the directions of future development and describe the forms of the future shape of the city. Here, too, urban planning takes place in a less complicated way than in large cities.

It is customary to assume that the management of the city belongs to the municipal authorities. Still a great challenge for urban communities is participation in the planning - not fictional but real, on the principles of cooperation in the creation of the future, learning opportunities and the creation of development directions. „Civic budget” – recently introduced at a number of urban communities — is just a prelude of this cooperation. The planning process naturally, by the need to reconcile in one area of many visions, ideas and concepts of the city, has an integrative character, but also contains a number of compromises and concessions. Ability to find the right solutions, learning from mistakes and be able to correct them, are a lesson for all. The planning in the municipality can not be done without taking into account the environment, region, sub-regional and cross-border plans of higher grade. The cooperation of the inhabitants with designers and municipalities seems to be indispensable taking into account the upcoming changes in the system of planning in Poland, which will emerge from power of „the Code of Urban Planning and Construction”, which is currently in preparation. An equally important issue is the need for inter-municipal cooperation, combining the efforts and programs of individual cities and municipalities in the complex thematic projects (eg. local infrastructure for communication and media, themed touristic trails and paths, with services of a larger range), as well as inclusion of local programs into the overall strategy of the development of regions and their endogenous values and priorities (multileveled urban planning and economic development).

Heritage protection

The basic settlement structure of Polish areas was crystallized in the Middle Ages. All cities large and small have their own histories, their local holinesses and master-

pieces. Residents are generally proud of their city and their past and are happy to share this pride. The new challenge is even wider dissemination of the knowledge about the history of cities, especially these inhabited mainly by the immigrant population after World War II, raising awareness of the heritage and the need for its protection. Familiarity with the resources tangible and intangible heritage should be of interest to residents as early as elementary school. This will allow to build the communal identity and urban community-based heritage and expertise in connection therewith. Identification of local values and their protection by the residents themselves, not imposed arbitrarily by the restoration authority, will be the basis for pride, and not a means of repression, as some may feel the role of the conservator authority. Needed in this area is education from an early age and positive examples in order to demonstrate the benefits associated with preserving and nurturing local values.

A large number of small towns is still in the reconstruction phase of its structure and social identity. This applies especially to cities located in the western and northern regions. It is worth, parallel with obtained measures to rebuild cities to strengthen local social ties of local people with their place of residence and through education, instruction and interaction, to join for construction of a shared community aimed at taking initiatives in the spirit of sustainable development.

Sustainable development of small towns

Sustainable development is a concept that found its place in art. 5 of the Constitution of Poland, in the form of a constitutional order. The law *The Environment Protection Act*⁵ defines sustainable development as:

the socio-economic development, in which the process of integration of political, economic and social, maintaining the natural balance and stability of basic natural processes in order to ensure the possibility of satisfying the basic needs of communities and citizens of both the present generation and future generations.

In today's world, more than 50% of the population lives in urban areas, which, although they occupy a total of only 2% of the Earth's surface, are consuming 75% of the energy produced, and over 40% of the mass of produced goods. Environmental protection in the context of urban development is a key issue, as the cities emission counts over 80% of the volume of greenhouse gases produced on Earth. EU cohesion policy pays particular attention to the interdependence of ecosystems and the need for balancing measures to reduce pollutant emissions. Provides financial support to programs intended to achieve the objectives of environmental, conservation, but also innovative, limiting the harmful effects of human pressure on the environment.

The search for rationality in urban development is therefore a necessity. Sustainable development⁶ is a solution that enables the realization of the goals set out in the definition of the concept.

Although there is quite a lot spoken and written about ecology, respect for the environment, sustainable development, it does not translate too often on the daily activities at home, at work, in the city. Is the urban system and the buildings in which we live and work permitting economical use of warmth, energy and water, waste segregation and generation of energy from renewable sources? Do we counteract the devastation of the landscape, human impact on the natural landscape areas, destruction of green re-

---

⁵ The law in the unified version is available at: [25]

⁶ Sustainability is the socio-economic development based on environmental criteria. Economic development is based on the exploitation of renewable resources (solar, wind, crops, farm animals, etc.). It does not cause damage to the environment, take into account the natural conditions and protects the fundamental ecological processes. The goal of sustainable development is to strive to maintain the ecological balance in ecosystems while ensuring prosperity for present and future generations. This includes provision for specific environmental quality, provide the desired quality status of public health, and energy management of natural resources, undertaking proecological development directions, according to: [26]

sources, polluting the environment? We still have many challenges in this area. They are hard, because the knowledge is needed, elaboration of new habits, self-discipline, as well as systemic support from the local government and State – in terms of education, dissemination of information, organization, legacy, and economy.

The comprehensive nature of the sustainable development issue is shown in the diagram below. As you can see, this issue affects many aspects of everyday life. The complexity of the issue does not facilitate its implementation and is a constant challenge for all.

But then again, surely a small town is more prone to the use of innovative green solutions in this field, than it is in larger and complex structures of metropolitan areas.

There is an urgent need to educate the local authorities and residents of small towns and larger cities, about necessities of customization of their habits and economic life to the philosophy of sustainable development. Education is also a priority program of the new financial perspective of EU cohesion program.

Currently, there are various possibilities for the use of development programs aimed at sustainable development, sustainable development, in particular on issues such as:

- energy (in terms of its production and saving),
- water and wastewater management,
- food production,
- waste management,
- the availability of communication,
- reduction of pollution,
- revitalization of crisis areas,
- protection of cultural heritage, natural and landscape,
- urban and spatial planning.

The exercise of relevant financial capability is an opportunity to improve the quality of life in cities, especially in small towns, where the obtained results can have a significant and lasting nature. Using these programs, cohesion is also a civic duty– so in any case, it would have been understood.

Integrated Revitalization

The concept of revitalization, lost somewhere between the different words starting with re-, takes on special significance today. Revitalization is a reflection of the complexity of integrated sustainable development. Represents the philosophy of overcoming the state of degradation and urban spatial chaos, showing ways how to act in times of climate change, depopulation and economic crises. At the same time is the axis of an integrated, comprehensive urban policy, taking into account, in addition to economic and physical component of the city, a very important social component.

Revitalization is a highly socialized process:

Any changes made to the regeneration areas must be strictly consulted with the local community. In the process of public consultation invaluable role is laid by the mediator, whose role is to liaison between the city and the local community. Extremely important in this regard is the ability to conduct constructive negotiations with the residents of the area covered by revitalization. Social dimension of revitalization, which guarantee its success, we call social participation. [23]

In the National Regeneration Programme, to be implemented in 2015⁷, the regeneration is defined as:

Recovery from the crisis state of degraded areas by undertaking a holistic (integrative intervention on behalf of the local community, space and the local economy), concen-

⁷Assumptions of the Revitalization Act, Min. Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, November 2014: [19]

trated geographically and conducted in cooperation with the local community, in a planned and integrated way, by defining the implementation of revitalization programs.

In this context, the revitalization is not the realization of selected tasks from statutory municipal duties, i.e. in the area of infrastructure, repair and renovation. It matters more extensive, innovative, as must combine spatial goals, economic, protection of heritage, environment and have to be directed to achieve social goals. At the same time imposes a certain rigor for revitalization programs implemented as repair processes of degraded areas. Revitalization of the purposes of the current should:

- be either integrated (combining different sectors of activity municipalities),
- be comprehensive (covering all issues of concern on specific area) should activate the local community (to be performed with a significant co-operation with the community to which it relates);
- cooperate against unemployment (to make a permanent reduction in a local unemployment indices),
- integrate the different actors of economic, social and public;
- support the pro-social activities, carried out in close cooperation with the local community;
- focus on a specific action selected in the crisis area of the city.

Small towns can become a great place for the delivery of the regeneration due to their small area and the population size and most major existing needs in terms of improving the quality of the urban environment. Many cities already undertook the task to renovate downtown apartment buildings, markets, public spaces. Today the task of local governments are markedly widened. Revitalization, as a complex task, requires changes in many sectors and insurance of sustainability of performance results.

A special component of the revitalization is underrated social component. Hard, numerical indicators of positive changes in the cities are measurable dimension of success of the implementation process of revitalization.

The success of the revitalization will be therefore measurable by increase the number of jobs, reduce the unemployment rate, increase identification with the city expressed by i.e. decrease in net migration out of the city etc.

4. OPPORTUNITIES

What are the chances of development in this context faced by small towns? To which extent these opportunities are greater than the large cities and metropolitan areas?

At the forefront is the attractiveness of cultural heritage resources, not too exploited yet and the natural landscape. Attractiveness of human resources is also characterized by lower labor costs and the lack of the competitiveness in the job market. The encouragement for investors is also a possibility to obtain lower cost of the investment and the greater availability of land for their developments. Competitive with the major urban centers is also a model of small-town life⁸, somewhat similar to the idea of "slow city", which, by the way, was assimilated and formalized in several Polish cities⁹. The small town is a town "of short roads", where you can do all things within walking availability. The traditional social structure, in most cases, the traditional model of the family with less atomization causes social ties stronger, making social intercourse and embedding in the local environment easier (social inclusion). Small towns are also characterized by lower cost of living (renting premises, liminary costs etc.), a lower degree of environmental pollution. Perhaps the decisive factor can become the fashion to life in a small city. Small-city ideas become a basis for a wide urban movement in the United States – the "new urbanism".

---

⁹ [1], 14 In 2005, in the castle in Reszel signed a letter of intent related to the creation of a national network of Cittaslow towns in Poland has been signed, joining the International Network of Cittaslow Cities: [24]

Methodological, professional approach to the implementation of an integrated revitalization objectives, addressing the issues of social infrastructure and the functional and spatial lays the foundations for a sustainable and more importantly – durable development of the city.

5. CULTURAL HERITAGE HISTORICAL VALUE IN AREAS OF SMALL TOWNS

Small towns are a repository of material, tangible heritage and traditions, intangible heritage, often not very well known. Cultural heritage and tradition represents the values of national significance, transnational and historical importance to national identity. There are also local values, values of the town, the "local treasures." You can not deny them certain commercial values, so important as potentials in tourism development. This potentials must be adequately serviced and maintained, in order to be able to bring the expected results. Hence the need to invest in modern forms of marketing, information about the town, investment in hotel accommodation, catering, service and renovation of old districts, landscape maintenance and recreational areas development. Most small towns have used significant resources to improve their image, like reconstruction of public spaces: markets, main streets, new construction of ring roads for transitional traffic, municipal offices and communal schools. Many Polish small cities in 2014 look much better than 10 or 20 years ago. Some questions arise – whether the changes done in the physiognomy of the cities were not too superficial and whether the 2007– 2013 EU funds for urban renewal have been in general properly used? Certainly, such an assessment requires separate research studies.

Extraordinary value appreciated by tourism is to link the cultural values with the landscape and topography. The best example are the panoramic close and far views of cities, panorama points or lookout towers, present on postcards and remaining in visitors memory as harmonious spaces, where people like to come back.

Maintaining the values of urban landscapes requires the appreciation of values both of heritage and landscape, as well as discipline in urban planning and composition. This may require to sacrifice some locations of improper new investments in benefit of composition and landscape. In the long perspective, these decisions may be beneficial for the city.

Historical heritage, specific to certain places, is a sort of *space identification code*, creates the identity of the city, writes in memory of it's unique image. It is worth to remember and care about these specific characters of places and cities, even if they are not elements of listed heritage.

Cultural tangible and intangible values, their uniqueness and beauty, create the basis for building cultural qualified tourism programs, provide the opportunity to improve the quality of life of the inhabitants of small towns (and not only there).

The undiscovered heritage values existing in small towns are giving during the 2014– 2020 financial perspective, the chance of obtaining fundings for interesting projects in the spirit of cohesion policy of the European Union.

6. SMALL URBAN DEVELOPMENT POLICY

Small towns development policy should be based on the paradigm of sustainable development. Funds allocated by regional governments on regional development should aim to strengthen the sustainability and polycentric development of small cities as important centers in the regional settlement structure. Local governments should be open to new initiatives and investments and to support them in terms of organization. At the local level the green light to initiatives of inhabitants should be given [3].

Distribution of financial development funds should aim towards:

- Strengthening local entrepreneurship and economic development;

- Improvement of regional transport between urban centers in order to strengthen synergies;
- Improvement of the quality of urban space, revitalization of degraded areas;
- Improvement of a functioning of local economic structures;
- Socialization and support of local initiatives (bottom-up).

Small cities can be classified in three groups, depending on their degree of local integration and development potential:

A. Cities of a locally integrated development – strengthening their competitiveness and potential.

B. Cities of a poorly integrated local development potential – in these cities, urban policy should aim to strengthen the values of the local environment.

C. Cities of a poorly integrated local development and not used opportunities – in these cities, urban policy should aim at enhancing the capacity of the changes and stimulation of local activity.

Development policy in relation to small towns in the field of local integration and potentials development should be differentiated according to the needs of the current status and the level of development of urban centers.

7. RECOMMENDATIONS OF THE REDEVELOPMENT OF SMALL CITIES

Revitalization effects can be measured using an appropriately selected indexes¹⁰. They can include statistic figures that indicate whether the original objectives have been carried out through the implementation of various projects and, how far this implementation has changed the nature of urban space and the quality of life in the city in a sustainable manner.

In relation to the new EU financial perspective 2014–2020 some recommendations related to the revitalization of small towns can be shared. These recommendations can be summarized in two basic packages concerning: spatial and socio-economic development. Recommendations - a package of spatial development

- Improving the image of the public realm of a city (paving, sidewalks, lawns, facades of buildings, parks) and sustaining the local identity.
- Return to the historical structures (restoration of historic structures, urban, compact construction).
- Highlights on the landscape and cultural values of the city (green arrangement, new plantings, scenic viewpoints).
- Highlights on the cultural values of the city (renovation, maintenance of historical buildings, building the history of places and the city, virtual and local multilingual information, the development of cultural institutions, cultural and educational events).
- The development of cultural and alternative tourism (development of information about the city and events, investment in hotel accommodation, catering and service, construction of thematic routes, arrangement of space degraded, providing landscape values).
- Taking care for order in urban space and the natural environment - as a return custom (educational campaigns in schools, organizing the site, contests, prizes for good space, information, mobilization of local communities).
- Introduction of new architecture planned in the context to existing historic structures.

Recommendations – a package of the socio-economic development

- Motivating people to increased economic activity (facilitations for setting up new businesses, funding start-up's).

¹⁰ [20], see also: *Indexes od sustainable development in Poland*, GUS Urząd Statystyczny w Katowicach, 2011 [21]

- Undertaking of local initiatives and their promotion (creation of local entrepreneurship support funds).
- Socio-political and economic activation of citizens (in cooperation with local government organizations, NGOs, supporting local entrepreneurship initiatives).
- Creation of new jobs (incentives to foreign investors, supporting local initiatives, innovation).

8. CONCLUSION

Small urban towns in Poland are faced with another opportunity to improve their image and create a friendly, competing with metropolitan cities, environment, forms of living, as well as jobs and attractive leisure opportunities. As an alternative to the crowded cities and depopulating villages, small towns are facing a chance of urban development (in the spirit of "slow city" or the „new urbanism”). These chances are increased by the possibility of obtaining grants from a pool of funds dedicated by the EU to cohesion and integrated revitalization.

Polish cities have gotten a chance to become „the pearls” in the polycentric system in Poland, business incubators and places of recreation or/and cultural tourism. Whether that happens or not, shall be decided by the wisdom of the provincial governments and local municipal councils. For their wisdom all count.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Gzell S., *Fenomen małomiejowości*, Warszawa, Wydawca Akapit-DTP, 1996. ISBN 8385892214, 9788385892212.
- [2] Idziak W., Wilczyński R., *Odnowa wsi. Przestrzeń, Ludzie, działania*, Warszawa, FAPA 2013. ISBN 978-83-63724-05-4
- [3] *Innowacyjność a tożsamość miejsca w rewitalizacji obszarów miejskich*, red. M. Żmudzińska-Nowak, Gliwice, Design-Silesia, 2012. ISBN: 978-83-926402-9-5
- [4] Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, http://www.mir.gov.pl/fundusze/fundusze_europejskie_2014_2020/strony/start.aspx [dostęp: grudzień 2014]
- [5] *Modele rewitalizacji i ich zastosowanie w miastach dziedzictwa narodowego*, red.: K. Pawłowski, Materiały pokonferencyjne Konferencji Międzynarodowej PRO-REVITA Łódź 2008, Łódź, Biblioteka 2010.
- [6] Paszkowski Z., *Miasto idealne i jego związki z urbanistyką europejską*, Kraków, Universitas, 2011. ISBN - 97883-242-1656-7
- [7] Paszkowski Z., Problemy utrzymania miejskich zasobów budowlanych, s.153-164 [w:] *Budownictwo na obszarach zurbanizowanych. Nauka praktyka, perspektywy* red. A. Halicka, Lublin, Politechnika Lubelska 2014. ISBN 978-83-7947-070-9
- [8] Paszkowski Z., Schneider-Skalska G., Węclawowicz-Bilska E., Tendencje w rozwoju polskiej urbanizacji, s. 15-35 [w:] *Przestrzeń życia Polaków*, [red. J. Sepioł, Warszawa, Wydaw. SARP 2014. ISBN 978-83-920049-2-9
- [9] *Problem suburbanizacji*, red. P. Lorens, Warszawa, Biblioteka Urbanisty 2005. ISBN 83-89649-09-8
- [10] *Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji*, Warszawa, GTZ Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast 2003. ISBN 83-912878-1-5
- [11] *Rewitalizacja miast polskich jako sposób zachowania dziedzictwa materialnego i duchowego oraz czynnik zrównoważonego rozwoju*, Kraków, Instytut Rozwoju Miast, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Jagielloński, Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji, 2011.
- [12] *Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego*, red. Z. Paszkowski, Szczecin, Wydaw. Hogben 2014. ISBN 978-83-63868-26-0
- [13] Rocznik Statystyczny GUS 2013.
- [14] *Rozwój miast w Polsce*. Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2010.

- [15] Wołoszyn M.A., *Projektowanie rewitalizacji zabudowy czynszowej z uwzględnieniem uwarunkowań ekologicznych: na wybranych przykładach śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej z XIX i początku XX wieku*, Wydaw. Uczelniane Politechniki Szczecińskiej nr 585, Szczecin 2005. ISSN 0208-7065
- [16] *Zmieniając miasto. Wokół teorii i praktyki rewitalizacji*, red. M. Kowalewski, Poznań, FTA, Economicus Poznań. ISBN 978-83-60606-27-8.
- [17] Zuziak Z., *Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*, Seria Architektura, monografia 236, Kraków 1998. PL-ISSN 0860-097X
- [18] Żmudzińska-Nowak M., *Miejsce – tożsamość i zmiana*, Gliwice, Wydaw. Politechniki Śląskiej 2010. ISBN 978-83-7335-741-9.
- [19] *Założenia ustawy o rewitalizacji*, Warszawa, Min. Infrastruktury i Rozwoju listopad 2014, http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Strony/konsultacje_zalozen_ustawy_o_rewitalizacji_20112014.aspx. [dostęp: grudzień 2014]
- [20] Jadach-Sepiolo A., Czenczek K., *Mierzalne skutki rewitalizacji*, http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/rozwoj_miast/Rewitalizacja/Documents/zal_1_d_testu_reg21112014.pdf. [dostęp: grudzień 2014]
- [21] *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach 2011, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/oz_wskazniki_zrownowazonego_rozwoju_Polski_us_kat.pdf. [dostęp: grudzień 2014]
- [22] Program rewitalizacji, Warszawa <http://rewitalizacja.um.warszawa.pl/zintegrowany-program-rewitalizacji-na-lata-2014-2022>. [dostęp: grudzień 2014]
- [23] Rewitalizacja miast, <http://web.archive.org/web/20070422025124/miejsca.org/2007/rewitalizacja-miast/>. [dostęp: grudzień 2014]
- [24] Cittaslow, <http://cittaslowpolska.pl/polska-krajowa-siec-cittaslow>. [dostęp: grudzień 2014]
- [25] Prawo ochrony środowiska, <http://prawo.legeo.pl/prawo/ustawa-z-dnia-27-kwietnia-2001-r-prawo-ochrony-srodowiska/>. [dostęp: grudzień 2014]
- [26] Ekorozwój, <http://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/ekorozwoj>. [dostęp: grudzień 2014]
- [27] Mrzeżyno port, http://pl.wikipedia.org/wiki/Port_Mrze%C5%BCyno, [dostęp: grudzień 2014]

O AUTORZE

Zbigniew Władysław Paszkowski, profesor, doktor habilitowany, inżynier architekt, absolwent Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, kierownik Zakładu Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków i prodziekan Wydziału Budownictwa i Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, autor i współautor wielu monografii i artykułów dotyczących architektury i urbanistyki. Założyciel i czynnie działający projektant w autorskiej pracowni architektury Urbicon w Szczecinie, autor m.in. projektów rozbudowy Książnicy Pomorskiej, rewaloryzacji ul. Bogusława, Galerii Kaskada w Szczecinie, hotelu Qubus w Krakowie i innych.

AUTHOR'S NOTE

Zbigniew Władysław Paszkowski, professor, PhD, architect, graduated from the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Head of the Department of Theory of Architecture, History and Conservation of Monuments and Deputy Dean of the Faculty of Civil Engineering and Architecture, West Pomeranian University of Technology, author and co-author of a number of monographies and papers on architecture and urban planning. Funder and actively working designer in the author's office of architecture Urbicon in Szczecin, the designer of the extension of Pomeranian Library, revitalisation project of Boguslaw Passage, the Kaskada Gallery in Szczecin, Qubus Hotel in Kraków and others.

Kontakt | Contact: prof.paszkowski@gmail.com